

BAIÓ I CATALUNYA CAROLÍNGIA

Anscari Manuel Mundó i Marçet¹

Recepció i acceptació: juny 2012

Resum: L'article té una primera part on l'autor explica les vicissituds de l'edició de l'obra *Catalunya carolíngia*, fundada per Ramon d'Abadal i de Vinyals i publicada per l'Institut d'Estudis Catalans, que recull els diplomes reials i tots els documents catalans de l'època carolíngia fins a l'any 1000. S'explica l'interès històric dels més de 7.000 documents que comprèn l'obra, de la qual estan en fase de redacció avançada els últims volums. La segona part de l'article reprèn la història de Baió, personatge destacat del comtat de Barcelona a la segona meitat del segle IX, en relació amb la resistència local contra la litúrgia romana introduïda al bisbat de Barcelona pel bisbe franc Frodoí.

Paraules clau: Catalunya carolíngia, Ramon d'Abadal, segle IX, litúrgia visigòtica i romana, gots i hispans, Baió i Terrassa.

Abstract: In the first part of the article the author explains the vicissitudes of the edition of *Catalonia carolíngia*, founded by Ramon d'Abadal i de Vinyals and published by the Institut d'Estudis Catalans, which compiles royal diplomas and the complete Catalan documents from the Carolingian times until 1000 a.C. An explanation provided on the historical interest in many more than 7000 documents included in this work, which last volumes are in advance drafting stage. The second part of the article resumes Baió's story, a remarkable character in the County of Barcelona during the second half of the 9th century, in connection with the local resistance against the Roman Liturgy, introduced into the Archbishopric of Barcelona by the Frank archbishop Frodoí.

Key words: Carolingian Catalonia, Ramon d'Abadal, 9th century, Roman-Visigoth liturgy, Goths and Hispanic, Baió and Terrassa.

Entorn de la publicació de *Catalunya carolíngia*

L'avantatge que suposa l'haver tingut com a mestre, en sentit moral de la paraula, un personatge com Ramon d'Abadal i de Vinyals, podria donar d'entrada un cert prestigi; d'altra banda, però, suposa una notable responsabilitat, com és la represa i continuació de la seva obra científica. Aquesta afirmació, però, requereix un complement. Tots sabem que Ramon d'Abadal, president que fou de la nostra Acadèmia², va idear, planejar i en part realitzar una de les obres més prestigioses en el camp de la documentació històrica medieval: la Catalunya carolíngia. Avui dia aquesta obra és reconeguda arreu dels països de cultura humanística occidental. El reconeixement li ve tant de la quantitat immensa de textos que ha d'arreglar "uns set mil documents, des de la fi del segle VIII fins a l'any 1000", com pel mètode diplomàtic estricte aplicat per Abadal i els que l'hem succeït en la seva publicació.

Tot amb tot, parlant entre cultivadors de molt variades ciències humanístiques, l'interès de *Catalunya carolíngia* és múltiple. A més del cultivador de la història per períodes i de l'interessat en les relacions entre grans personatges del nostre país, el que en diríem de la història *événementielle*, hi ha una infinitat de dades investigables per als historiadors de les societats, les relacions humanes, la família, el parentiu, els

costums, l'habillament; els defectes corporals i les malalties; les creences religioses, el clergat i el monaquisme; hi ha l'agricultura, els conreus i els productes de la terra; el comerç, els preus, la moneda; fins la mineria, els aqüífers, el mar i la pesca; a més de les vies i camins de relació entre nuclis veïns i els de llarg recorregut; per no parlar dels aspectes filològics, com el vocabulari i les expressions de la llengua catalana en el seu període més primitiu; l'onomàstica i la toponímia, abundantíssimes; la mateixa cultura, els llibres i l'escriptura, l'aplicació del dret i fins la literatura incipient, i tot el que hom es pugui imaginar d'una societat que, per viure, necessitava, com nosaltres, conèixer-se i relacionar-se els seus membres els uns amb els altres amb ordre i bones maneres.

Al moment de la seva mort, el 1970, Ramon d'Abadal deixava com a marmessor de *Catalunya carolíngia* el nostre col·lega Josep Maria Font i Rius, el qual ben aviat cridava el senyor Coll i Alentorn i a mi per a compartir la responsabilitat de dirigir-ne els volums que encara quedaven per completar. Coll ens deixava en 1990; la direcció romangué des d'aleshores en les mans de Font i Rius i les meves.³

Per a copsar l'abast de la difusió de la *Catalunya carolíngia* pot servir el fet que, exhaurida feia temps l'edició original dels volums II i III, la demanda d'universitats i d'altres centres d'investigació, així com també d'estudiosos particulars, ens ha obligat a reproduir-los en edició facsímil; aquests volums comprenen, respectivament, *Els diplomes carolíngis a Catalunya* i *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, els primers i únics volums apareguts en vida del mateix Abadal.

El tom primer d'aquell volum II, que conté els diplomes dels reis carolíngis adreçats a institucions i a persones de les nostres terres, portava com a dates d'edició els anys 1926-1950. Com que, per a un lector actual, un període de 25 anys per estampar un llibre resulta incomprensible, s'ha cregut oportú explicar en un llarg prefaci les raons de la lentitud inusual d'un procés d'estampació, per molt que algú pensés en la composició de les lletres de plom d'una en una, com es feia fins fa menys de cinquanta anys⁴. Les raons eren unes altres, ben comprensibles d'altra banda. Permeteu-me que les expliqui breument.

Ramon d'Abadal tenia a penes vint-i-dos anys quan, el 1911, anà a estudiar a l'École des Chartes i a l'École des Hautes Études de París. Allí hi concebé la idea de formar un corpus de documentació dels comtats catalans durant el període de la dominació carolíngia. A París també començà la recollida dels textos, en bona part conservats a la Bibliothèque nationale, recollida que continuà a Madrid i a Barcelona, a Vic i a Girona, a Manresa i a Montserrat, arxius on hi havia documentació de l'època escollida. Presentat el projecte a l'Institut d'Estudis Catalans, aquest l'aprojava per l'abril del 1920. El senyor d'Abadal començà a lliurar els originals a la impremta el 1924 i aquell mateix any se'n començava la impressió. Cal dir que aquesta l'havia iniciat la casa Arts Gràfiques, successors d'Heinrich, però els de la nova impremta de la Casa de Caritat,

en relligar l'obra el 1950, ja no devien informar-se'n exactament i per aquest motiu a la portada consta l'any 1926.

Què havia passat durant aquells vint-i-cinc anys que durà la impressió? Doncs és ben explicable si es repassen les vicissituds de la vida d'Abadal, curulles d'una activitat desbordant. D'una banda, i ja des d'abans de començar la impressió de la *Catalunya carolíngia*, Abadal tenia una activitat notable com a escriptor, tant d'estudis històrics i recensions de llibres en les revistes de l'Institut, com de redactor periodístic en diaris que li escaigué de dirigir. Afegeixi-s'hi la intervenció directa en la política catalana, fins arribar a diputat provincial i regidor de cultura de la Mancomunitat. I encara, per malaltia de mort del seu pare, Ramon d'Abadal i Calderó, s'hagué d'ocupar de la gestió de l'extens patrimoni familiar (en el seu document d'identitat hi feia constar, amb orgull, la seva condició de pagès).

Per acabar-ho d'adobar, Abadal tenia una salut més aviat delicada; de tant en tant es passava períodes al sanatori de Puig d'Olena, a Sant Quirze Safaja. Malgrat la malaltia, treballador incansable com era, aquests períodes de quietud forçada li servien per completar capítols de la seva gran obra.

Això encara no ho fou tot: les dues dictadures foren adverses a la continuïtat del recull documental. El mateix any 1924, quan començava la impressió, una ordre de Primo de Rivera feia fondre el metall d'una part dels quaderns ja compostos. Amb prou feines començada l'altra dictadura, el 1936 Abadal hagué d'exiliar-se a Itàlia; moment especialment advers, ja que un sindicat de la FAI li buidà el pis de Barcelona, amb tots els papers que hi tenia. El franquisme el tractà també malament i fou acusat i represaliat per no haver retornat a l'Espanya franquista fins al final de la guerra civil el 1939; se salvà de la purga amb un certificat del 1937 que justificava la seva estada en un sanatori de Florència per una afecció renal crònica.

A partir de la seva entrada com a membre numerari de l'Institut, el 1943, encara que no d'una manera seguida, reféu els documents desapareguts, que anà lliurant a la impremta; la darrera part que hi lliurà fou justament la introducció al volum *Els diplomes carolíngis* a Catalunya. Fins i tot, per a enllestir-lo més de pressa, féu dividir el volum en dos toms. Així fou que el primer tom, començat el 1924, s'acabà d'imprimir pel desembre del 1950; el segon tom aparegué dos anys després, el 1952.

La preparació de la reimpressió del volum segon de *Catalunya Carolíngia*, amb els diplomes adreçats pels sobirans carolíngis a la pre-Catalunya, m'ha obligat a jubilar el meu exemplar primitiu de l'obra: tots dos toms, plens de notes en llapis, els tenia espellifats de tant usar-los i ja se'm feien difícils de manejar. A l'ensem, però, aquesta última repassada dels *Diplomes* m'ha permès *re-tractar* –en el sentit agustinianà de *retractatio*, 'tornar a tractar'– un tema que m'havia ocupat feia anys. Es tractava d'un personatge que s'havia passejat pel comtat de Barcelona durant alguns decennis del segle IX. Es deia *Baio*, en flexió *Baione*, que en català ha donat 'Baïó',

‘Bajó’ i ‘Baig’, del llatí *badius*, de ‘color castany’⁵. L'intent de refer-ne l'actuació venia ja de quan, el 1956, estudiava el *Commicus palimpsest* de litúrgia visigòtica, de cap a l'any 800, descobert a París, a la Bibliothèque nationale de France⁶. Tot comentant el canvi de litúrgia a Septimània i Catalunya, hi citava com a argument probatori el cas del bisbe Frodoí de Barcelona, que devers l'any 870 havia introduït a la seva diòcesi la nova litúrgia llatina romana portada pels carolingis. Frodoí hagué d'heure-se-les amb uns clergues mossàrabs cordovesos refugiats a Barcelona i a Terrassa que celebraven en la litúrgia del seu país d'origen, la tradicional hispànica dita visigòtica⁷.

Els clergues eren Tirs, a Barcelona, i un altre d'innominat, a Terrassa. Relacionats amb ells hi havia, per un costat, dos gots poderosos, Madaix i Requesens, que havien obtingut, potser fraudulentament, sengles preceptes reials sobre béns situats a prop de la ciutat de Barcelona. El prevere insolent de Terrassa actuava per instigació d'un poderós hispà, de nom Baió, el qual es veu que feia i desfeia, fins i tot en afers de jurisdicció eclesiàstica: *castrum Terracinense [...] factione Baionis per presbiteri insolentiam suo resultat ministerio*. Frodoí, queixós, es presentà pel juliol del 874 davant del sínode d'Attigny reunit per Carles el Calb, i n'obtingué un capitular reial en què els bisbes resolien totes les qüestions proposades pel seu col·lega de Barcelona⁸. És la nostra font principal d'informació.

Calia indagar més sobre Baió. Aquest nom apareix només dues vegades en la documentació catalana del segle IX⁹ i, per cert, ambdues vegades el personatge d'aquest nom és relacionat amb el bisbe Frodoí: la primera, acabem de veure'l en el capitular emanat del sínode d'Attigny del 874; la segona es troba en el precepte concedit pel rei Lluís II al mateix bisbe Frodoí en ocasió del concili de Troyes del 878 presidit pel papa Joan VIII: document preuat, adduït i aprofitat en bona part per Abadal¹⁰. Val la pena detallar una mica més altres aspectes del contingut d'aquest precepte. De fet, amb el nou diploma es feia efectiva la devolució d'un d'aquells preceptes fraudulents citats en el capitular del 874: el recaptat per Requesens, segons es diu, en temps del bisbe Joan de Barcelona, predecessor de Frodoí. Però, a més, s'hi confirmava al bisbe i a l'Església de Barcelona uns quants béns de procedències diverses que, en gran part, ja li havia concedit Carles el Calb per un precepte d'entorn del 861¹¹. La majoria de béns eren a la falda meridional del Montseny.

Abans de passar endavant, convé fer una ullada al grans predis alouers situats durant el segle IX en aquesta banda de la muntanya central de Catalunya. En origen, per dret de conquesta pertanyien al fisc reial. A part d'algunes concessions de terres del fisc a favor dels comtes de la Marca –com al marquès Humfrid de Barcelona i al comte Sunyer d'Empúries i, quelcom més tard, al comte Guifré Borrell de Barcelona–, els predis més antics devien ésser justament els concedits als gots i als hispans del comtat de Barcelona, i especialment als de la ciutat de Barcelona i del castell de Terrassa. Els

havien estat atorgats ja per Carlemany en 780, 801 i 812, per Luís el Piadós en 815 i 816, i darrerament confirmats per Carles el Calb el 844¹².

En la documentació referent a Frodoí, s'hi esmenten diverses possessions confrontants amb les dels gots i hispans. En el primer precepte que li concedí el rei Carles el Calb, entre 860 i 862¹³, hi consten béns al Montseny, però s'hi fa notar, segons conclou Abadal: *exceptis his que hispanis vel servis [...] de heremo traxerunt*. En el capitular d'Attigny de 874 consta la queixa de Frodoí pels preceptes concedits pel mateix rei Carles als gots Madaix i Requesens, que se sospitava que foren obtinguts fraudulentament. En el precepte del 878 del rei Lluís II al mateix bisbe també s'hi repeteix: *excepto quod spani homines de eremo traxerunt*. En aquest mateix precepte, hi consta que entre aquest col·lectiu de gots i hispans que havien extirpat la terra, s'hi comptaven el prevere Juvencià, que *de eremo traxit* una cel·la de Santa Eulàlia i Sant Genís prop de la vila de Pinell, no gaire lluny del riu Tordera, i el prevere Otolgís, extirpador de Campins en ple Montseny.

El més sorprenent, potser, és que, també en el precepte de 878 el rei Lluís dóna, de la seva propietat, al bisbe Frodoí, el lloc de Riells a la falda del Montseny *iuxta alodem Baioni*, al costat de l'alou de Baió. Com que aquest alou de Baió es trobava dins d'un predi molt extens que anava de les viles de Breda i de Campins al llogaret de Cerdans, des del cim del Montseny fins al riu Tordera, el rei es veu obligat a afegir en el precepte, repeteixo, *excepto quod spani homines de eremo traxerunt*. Com que el precepte diu que, a més del prevere Juvencià, que tragué de l'ermot el lloc de Pinell de Tordera, el prevere Otolgís havia estat el repoblador de Campins i els seus voltants, em sembla lícit deduir que Baió era un dels hispans que hi havia extirpat terrenys. Encara ara, a prop de Riells del Montseny, es conserva el topònim "el Baier", en una masia enrunada¹⁴. El fet de termenar amb terres del fisc reial fa pensar que el personatge era important, que només podia haver obtingut el seu alou per un precepte reial, d'aquells concedits als *hispani homines*. És molt no pensar que aquest Baió, hispà poderós, era el mateix Baió amb qui Frodoí ja s'havia enfrontat a Terrassa. No era cap obstacle per a un personatge com Baió tenir un alou important a Riells de Montseny, remenar en els afers eclesíastics del Vallès Occidental des de Terrassa i fundar una esglesiola a Clarà del Maresme.

Us preguntareu per què acabo d'esmentar Clarà. Permeteu-me encara una mica més d'atreviment. En aquell primer estudi esmentat, referent al canvi de litúrgia a Catalunya, havia suposat que el Baió de Terrassa, que feia i desfeia en afers eclesíastics, podia ésser el mateix Baió que, en una llinda de l'església de Sant Pere de Clarà, apareixia com a fundador: en un llenguatge bàrbar, la inscripció conservada deia: *Baio qui isto domo adificabit*. Cap als anys 1952-1956, jo havia datat aquesta inscripció com del segle IX. L'amic Antoni Pladevall, a *Catalunya romànica*, del 1992¹⁵, ja en dubtava seriosament. També ho feia, el 1997, una erudita alemanya, Ursula Vones-Liebenstein, tot tractant el tema de les litúrgies visigòtica i romanofranca al nostre país¹⁶. Confesso

sincerament que ara m'haig de retractar: després d'una bona anàlisi paleogràfica, la inscripció de Clarà em sembla que es pot datar cap a la meitat del segle X, una vuitantena d'anys posterior a l'època en què visqué el Baió de Terrassa i del Montseny.

Tot i això, no renuncio a tornar a tractar de la probable relació del Baió de Terrassa i de Riells amb el de Sant Pere de Clarà. Per arribar-hi, hauré d'explicar quelcom més de l'actuació de Baió pels volts de l'antic bisbat d'Ègara-Terrassa, amb la cooperació d'un prevere rebel al bisbe Frodoí. El sínode d'Attigny del 874 distingeix clarament com s'havia de procedir respecte a l'innominat prevere insolent de Terrassa, i el que s'havia de fer amb el facciós Baió. Al prevere se li aplicaria el que havia decidit el concili d'Antioquia del 341: privar-lo de la dignitat presbiteral i, si continuava rebel, lliurar-lo a les autoritats o poders civils. Amb Baió, que no era clergue sinó un laic poderós que intervenia en l'organització dels clergues de l'entorn, se li aplicaria un decret del concili de Cartago del 418: allí els bisbes havien demanat als emperadors Teodosi II i Honori I que es nomenessin com a delegats dels bisbes uns laics defensors dels pobres per a protegir-los dels rics poderosos; i els bisbes afegien que se li apliquéssin el que havien manat Carlemany i el seu fill Lluís al començament del segle IX: que laics poderosos no posesin o traguessin preveres de les seves esglésies sense consentiment del propi bisbe. En la solució d'aquest afer de Terrassa es nota un cert tracte respectuós envers Baió. Ara ja sabem que devia ésser per la seva posició de noble laic amb poder civil i eclesial alhora.

El lligam s'establiria correctament si es recorda que l'església de Clarà pertanyia al bisbat de Barcelona, pertinença confirmada al bisbe Frodoí des del segle IX; i es trobava inclosa dins del predi de Sant Martí, al costat del riu d'Argentona, predi que comprenia, segons el precepte del rei Lluís del 878, tots els petits nuclis habitats dels voltants (doncs, també Clarà).

I, molt important: en el mateix precepte de Lluís, hi consta la donació a Frodoí, i a la seva seu, del *domum*, és a dir, la casa o petit monestir de Sant Cugat i Sant Feliu en el lloc Octavià, amb tot el que li pertany, segons l'abat Ostofred ho havia obtingut per precepte reial de Carles el Calb un o dos anys abans, entre 875-877¹⁷. No és aquí el lloc i el moment de refer la història primitiva del monestir de Sant Cugat del Vallès, obscura encara, pel que fa als seus inicis. Em fa l'efecte, però, que aquell abat Ostofred era un dels clergues que, com els preveres Juvencià de Pinell i Otolgís de Campins, havien organitzat unes zones de terreny del Montseny donades abans a l'església de Barcelona; molt probablement amb permís dels bisbes Joan i Frodoí.

Baió hauria fet semblantment al Maresme, en terrenys del bisbat de Barcelona. El fet de tenir un prevere que obeïa les seves ordres indicaria que de fet exercia en virtut de la seva funció de *corepiscop*, tal com ho havien admès alguns sínodes francs celebrats feia pocs anys i per allò que el rei Carles al·legava a Attigny en el repetidament citat sínode del 874, que es basava en un de molt més antic de Cartago, el qual establia la formació d'un noble laic defensor dels pobres contra els abusos dels poderosos.

D'altra banda, de cop i volta, Sant Pere de Clarà (església que es troba a tres quilòmetres del nucli poblat d'Argentona i a un quilòmetre d'Òrrius) començava a constar entre les possessions de Sant Cugat força després, des del final del segle XI, en les butlles d'Urbà II del 1098 i de Calixte II del 1120. Però com que, en canvi, no constava en les butlles anteriors, de Silvestre II (1002) i Joan XVIII (1007), ni en la de Benet VIII (1023), era evident que Sant Pere de Clarà encara no depenia de Sant Cugat en aquelles dates. I això malgrat que el monestir comença a rebre donacions de terrenys des del 974, amb una herència al terme d'Òrrius; i permuta amb el comte Borrell II de Barcelona un gran alou que tenia entre Argentona i el mar. Amb aquests antecedents es comprèn per què l'església de Barcelona cediria a Sant Cugat el predi de Clarà, situat dins d'aquells terrenys que ja eren del monestir.

Fos el que fos, l'epitafi de Baió a Clarà seria una inscripció històrica commemorativa de la seva intervenció en l'edifici de l'església de Sant Pere de Clarà. Al cap i a la fi, Barcelona, Ègara-Terrassa, la vall de la Tordera i el Maresme es comunicaven per la *via francisca*, traçada en bona part damunt l'antiga via Augusta romana. En aquell temps, amb una mica més de parsimònia que ara, tot era també a la vora. I un poderós com Baió, enfrontat en algun moment a Frodoí de Barcelona, en altres moments de lleure podia conuiu pacíficament al Montseny amb el seu bisbe.

Notes

1. Anscari Manuel Mundó i Marcet (1923-2012), mestre en història monàstica i textos de l'antiguitat mundialment reconegut, ens facilità aquest paper sobre els treballs de redacció de l'obra *Catalunya carolíngia* i sobre Baió, personatge relacionat amb fets històrics de la segona meitat del segle IX i especialment amb Terrassa. Malauradament, el doctor Mundó no haurà pogut veure en vida l'edició d'aquest treball perquè morí el dia de Nadal del 2012.
2. Es refereix a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual Ramon d'Abadal fou president els anys 1954 a 1961.
3. Actualment, la direcció de l'obra *Catalunya carolíngia* ha estat encomanada per l'Institut d'Estudis Catalans als doctors Gaspar Feliu i Monfort i Josep Maria Salrach i Marés.
4. "Prefaci" d'Anscari M. Mundó a l'edició facsímil de l'obra de Ramon d'ABADAL I DE VINYALS. *Catalunya carolíngia. Els diplomes carolíngis a Catalunya. Primera part*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 9-18.
5. Vegeu Marià BASSOLS DE CLIMENT; Joan BASTARDAS I PARERA (dirs.). *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae*. I, 2. Barcelona: Universitat de Barcelona, CSIC, 1962, cols. 214-215 i 226.
6. A. M. MUNDÓ. "El commicus palimpsest París lat. 2269. Amb notes sobre litúrgia i manuscrits visigòtics a Septimània i Catalunya". Dins: *Litúrgica, I. Cardinali I. A. Schuster in memoriam* (Scripta et documenta, 7). Montserrat, 1956, p. 151-278, especialment p. 228-240 (tiratge a part p.78-90).
7. A. M. MUNDÓ. "El bisbat d'Ègara de l'època tardo-romana a la carolíngia". Dins: *Simposi internacional sobre les esglésies de Sant Pere de Terrassa*. Terrassa. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa [i Arxiu Històric de Terrassa], 1992, p. 41-49; reeditat a A. M. MUNDÓ, *Obres completes. I. Catalunya. 1. De la romanitat a la sobirania*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de

- l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 57-78. La “retractació” present ha estat provocada per l'estudi d'Ursula VONES-LIEBENSTEIN. “Katalonien zwischen Maurerherrschaft und Frankreich. Probleme um die Ablösung westgotisch-mozarabischen Kirchenstrukturen”. Dins: Rainer BERNDT (ed.). *Das Franfurter Konzil von 794. Kristallisation Karolingischer Kultur. I. Politik und Kirche*. Magúncia: Gesellschaft für Mittelrheinischer Kirchengeschichte, 1997, p. 453-505.
8. R. d'ABADAL I DE VINYALS. *Els diplomes carolingis a Catalunya. Segona part*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1952 (edició facsimil, ibidem, 2007), p. 430-433.
 9. Vegeu Jordi BOLÓS I MASCLANS; Josep MORAN OCERINJAUREGUI. *Repertori d'antropònims catalans (RAC)*. I. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994, p. 156.
 10. Abadal. *Els diplomes carolingis a Catalunya. Primera part*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1926[1924]-1950, p. 68-71. Precepte del rei Lluís II a l'església de Barcelona, de 9 de setembre de 878.
 11. L'esment d'aquest precepte es troba dins d'un altre de concedit pel rei Carles el Calb al comte Sunyer II d'Empúries-Peralada amb data de 19 d'agost de 862: ABADAL. *Els diplomes carolingis a Catalunya. Primera part*, citat, p. 66-67; el text sencer, però, es troba a la segona part de l'obra, p. 357-358.
 12. ABADAL. *Els diplomes carolingis a Catalunya. Segona part*, citat, p. 399-425.
 13. ABADAL. *Els diplomes carolingis a Catalunya. Primera part*, citat, p. 66-67. Vegeu també *Catalunya carolíngia. El comtat de Barcelona*, doc. 106, de 18 de novembre de 908 (en procés d'edició).
 14. El Baier, mas antic, abandonat, al vessant nord del Montseny, al nord del terme de Riells i Viabrea. [L'autor addueix també un “can Baió”, que no hem pogut localitzar; trobem, en canvi, un altre topònim que s'hi pot relacionar: el Baiés de la Costa, al vessant sud del Montseny, en el terme de Fogars de Montclús. *Nota de la redacció*].
 15. Antoni PLADEVALL I FONT. *Catalunya romànica. XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 475.
 16. Ursula VONES-LIEBENSTEIN, lloc citat a la nota 7.
 17. ABADAL. *Els diplomes carolingis a Catalunya. Primera part*, citat, p. 190.